dr Małgorzata Waksmundzka-Szarek
Uniwersytet Rzeszowski
ORCID: 0000-0002-9609-8270

dr Piotr Zalewski
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
ORCID: 0000-0002-0997-8561

https://doi.org/10.29316/9788368103205_13

BEZPIECZEŃSTWO INDYWIDUALNE MIESZKAŃCÓW WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO W KONTEKŚCIE WYDARZEŃ ZWIĄZANYCH Z DRUGIM ETAPEM WOJNY W UKRAINIE – WYBRANE ZAGADNIENIA

INDIVIDUAL SECURITY OF THE RESIDENTS OF THE PODKARPACKIE PROVINCE IN THE CONTEXT OF EVENTS RELATED TO THE SECOND STAGE OF THE WAR IN UKRAINE – SELECTED TOPICS

Streszczenie

Celem rozdziału jest analiza postrzegania bezpieczeństwa przez mieszkańców województwa podkarpackiego w kontekście wojny w Ukrainie oraz ocena ich reakcji i gotowości na potencjalne zagrożenia. Region ten od lutego 2022 r. pełni funkcję recepcyjną dla uchodźców oraz tranzytową

Summary

The aim of the chapter is to analyze the perception of security by the inhabitants of the Podkarpackie Voivodeship in the context of the war in Ukraine and to assess their response and readiness to potential threats. Since February 2022, this region has been a reception area for refugees and a transit

dla pomocy międzynarodowej, co istotnie wpłynęło na lokalne poczucie bezpieczeństwa. W rozdziale omówiono ewolucję pojęcia bezpieczeństwa – od klasycznego, państwowego wymiaru, do indywidualnego i subiektywnego odczuwania zagrożeń przez jednostkę. Problem badawczy sformułowano: W jaki sposób wojna w Ukrainie wpływa na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców województwa podkarpackiego oraz ich gotowość do działań przygotowawczych? Przeprowadzone w 2024 r. badania empiryczne na próbie mieszkańców wykazały podzielone opinie: część respondentów dostrzegała wysoki poziom zagrożenia i wyrażała obawy, jednak większość nie podjęła konkretnych działań przygotowawczych. Respondenci częściej wskazywali sąsiednie województwa jako bezpieczniejsze od własnego. Pomimo realnego ryzyka nie zaobserwowano paniki, a badania odzwierciedliły etap przejściowy między reakcją kryzysową a oswojeniem z sytuacją. Wyniki podkreślają znaczenie większego zaangażowania społeczeństwa w działania zwiększające odporność oraz konieczność intensyfikacji edukacji w zakresie zarządzania kryzysowego. W rozdziale odniesiono się jedynie do wybranych wniosków. W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego z zastosowaniem techniki ankietowania opartej na autorskim kwestionariuszu ankiety.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, bezpieczeństwo indywidualne, poczucie bezpieczeństwa, migracja, uchodźcy

service for international aid, which has significantly affected the local sense of security. The chapter discusses the evolution of the concept of security – from the classical, state dimension to the individual and subjective perception of threats by the individual. The research problem was formulated: How does the war in Ukraine affect the sense of security of the inhabitants of the Podkarpackie Voivodeship and their readiness for preparatory activities? Empirical research conducted in 2024 on a sample of residents showed divided opinions: some respondents perceived a high level of threat and expressed concerns, but most did not take specific preparatory measures. Respondents more often indicated the neighbouring voivodeships as safer than their own. Despite the real risk, no panic was observed, and the research reflected a transitional stage between crisis response and familiarization. The results highlight the importance of greater public involvement in resilience activities and the need to intensify crisis management education. The chapter refers only to selected conclusions. The study used the method of a diagnostic survey with the use of a questionnaire technique based on the author's questionnaire.

Keywords: security, individual security, sense of security, migration, refugees

Wstęp

Bezpieczeństwo, to jedno z tych słów, które od zawsze odmieniane jest przez człowieka przez wszystkie przypadki, ale jest to również pojęcie odnoszące się do szerokiego spektrum działań i zaniechań człowieka jako jednostki

albo społeczeństw oraz tworów instytucjonalnych. Historycznie, pojęcie bezpieczeństwa łączone było z państwem jako podmiotem bezpieczeństwa i zwykle ograniczało się do zagadnień związanych z wojną i konfliktem, ponieważ przez wiele stuleci wojny były podstawowym instrumentem „polityki bezpieczeństwa" państwa, którego aktywność w tym zakresie sprowadzała się do przygotowań obronnych przed obcą agresją albo do budowania potencjału swoich możliwości ofensywnych. Przełom w szerokim postrzeganiu bezpieczeństwa nastąpił dopiero w XX wieku, kiedy to w wyniku trwającej „zimnej wojny" bezpieczeństwo zaczęto rozumieć również inaczej niż tylko jako określony stan rzeczy. W stosunkach międzynarodowych i dyskursie naukowym bezpieczeństwo zaczęło być traktowane jako fenomen społeczno-kulturowy o zmiennej dynamice i intensywności, którego podmiotem stał się człowiek[1]. Zatem identyfikowanie i eliminowanie zagrożeń poprzez zaangażowanie i aktywność podmiotów bezpieczeństwa stało się podstawowym celem samym w sobie, który w konsekwencji powinien zapewniać „możliwości przetrwania i swobody realizacji własnych interesów w konkretnych warunkach, wykorzystując okoliczności sprzyjające (szanse), podejmując wyzwania, redukując ryzyka oraz przeciwdziałając (zapobiegając, przeciwstawiając się) wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla podmiotu i jego interesów"[2].

Bezpieczeństwo rozpatrywane z perspektywy jednostki ludzkiej określane jest jako bezpieczeństwo personalne lub osobiste. Wiąże się ono z pojęciem bezpieczeństwa humanitarnego, które najogólniej dotyczy bezpieczeństwa człowieka niezależnie od jego rasy, płci czy narodowości. Współcześnie rozumiane jest także jako „wolność od zagrożeń i wolność od potrzeb" (ang. *freedom from fear and freedom from want*)[3]. Działania podejmowane przez Organizację Narodów Zjednoczonych (ONZ), których wyrazem był raport Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) upowszechniły koncepcję *human security*, jako paradygmatu wszelkich działań państwa i organizacji międzynarodowych na rzecz ochrony każdego człowieka[4]. W rozdziale jako

[1] A. Kołodziejczyk, *Bezpieczeństwo jako fenomen społeczny. Pojęcie bezpieczeństwa, jego interpretacje i odmiany*, Saeculum Christianum, vol. 4, nr 1, 2007, s. 223-252.

[2] S. Koziej, *Podstawy bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego*, Myśl Wojskowa, nr 4, 2005, s. 8.

[3] L. Chojnowski, *Bezpieczeństwo. Zarys teorii*, Uniwersytet Pomorski w Słupsku, Słupsk 2015, s 120.

[4] United Nations Development Program, *Human Development Report 1994*, New York 1994.

punkt odniesienia przyjęto postrzeganie bezpieczeństwa indywidualnego przez mieszkańców zamieszkujących województwo podkarpackie, które jako jednostka administracyjnego podziału Polski oraz regionu geograficznego, znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie z Ukrainą. Wykorzystano metody analityczno-opisowe, które pozwoliły na identyfikację i kategoryzację kluczowych pojęć, a także analizę systemową wpływu migracji uchodźczej i działań zbrojnych na terenie Ukrainy, na działania administracji publicznej w Polsce.

Człowiek jako podmiot bezpieczeństwa

Człowiek jako podmiot bezpieczeństwa przedstawiony został w literaturze przedmiotu szczegółowo. Należy jednak zauważyć, że człowiek jako jednostka w większości definicji odnoszących się do bezpieczeństwa nie występuje indywidualnie, ale jako część narodu. O procesowym wymiarze bezpieczeństwa, w którym ważną rolę odgrywają podmioty pisze R. Zięba, który definiuje pojęcie bezpieczeństwa w następujący sposób „w najogólniejszym znaczeniu bezpieczeństwo można więc określić jako pewność istnienia i przetrwania, stanu posiadania oraz rozwoju podmiotu. Pewność jest wynikiem nie tylko braku zagrożeń (ich niewystępowania lub eliminowania). Powstaje także wskutek kreatywnej działalności danego podmiotu i jest zmienna w czasie, czyli ma naturę procesu społecznego”[5]. Pewność, to wszystko co człowiek ceni najbardziej, a więc życie (istnienie), zdrowie, wolność, niezależność, jakość życia, stan posiadania czy możliwość rozwoju. Zatem możliwość częściowej lub całkowitej utraty tych istotnych dla jednostki wartości spowoduje sytuację zagrożenia – braku bezpieczeństwa.

Bogdan M. Szulc zaważył, że istotę bezpieczeństwa trafnie określił trójwymiarowo – podmiotowo, przedmiotowo i procesualnie J. Kukułka,[6]. J. Kukułka stwierdził również, że: niezaspokojona potrzeba bezpieczeństwa wyrządza szkody jednostce czy grupie społecznej, gdyż destabilizuje jej tożsamość i funkcjonowanie. Przejawiają one wówczas tendencję do zmiany istniejącego stanu rzeczy, do oporu wobec niekorzystnych zmian w sferze

[5] R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 16.

[6] B. M. Szulc, *Bezpieczeństwo a nauki o bezpieczeństwie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2024 r., s. 112.

zewnętrznej i do stosowania środków ochronnych, mogących przywrócić im poczucie bezpieczeństwa. Tendencje tego rodzaju dowodzą, że bezpieczeństwo jest nie tylko określonym stanem rzeczy, ile ciągłym procesem społecznym, w ramach którego działające podmioty starają się doskonalić mechanizmy zapewniające im poczucie bezpieczeństwa"[7]. Najbardziej zatem realnym podmiotem bezpieczeństwa pozostaje tym samym jednostka, która w zależności od swoich potrzeb i możliwości łączy się w grupy, tworząc zbiorowości społeczne. Każdy natomiast może inaczej postrzegać pożądany stan bezpieczeństwa.

W przedmiotowej literaturze można odnaleźć sporo informacji na temat podmiotów bezpieczeństwa, które definiowane są zwykle przez rozmaite kryteria. Autorzy, na potrzeby przyjętego celu badawczego posłużyli się koncepcją poziomów analizy bezpieczeństwa zaproponowaną przez B. Buzana, O. Wævera i J. de Wilda, którzy wyróżnili: poziom systemu międzynarodowego – dotyczący bezpieczeństwa w wymiarze globalnym; podsystem międzynarodowy, który obejmuje bezpieczeństwo regionalne; poziom jednostki, który odnosi się głównie do bezpieczeństwa państwa i narodu, lecz także innych podmiotów, które wywierają wpływ na podsystem międzynarodowy; poziom podmiotów funkcjonujących w państwie, który dotyczy bezpieczeństwa np. rodziny, społeczności lokalnych, grup etnicznych i mniejszości narodowych; poziom jednostki ludzkiej, który obejmuje bezpieczeństwo osobiste, personalne czy też humanitarne[8].

Najprostszym wyrazem bezpieczeństwa personalnego będzie określenie tego pojęcia jako stanu, kiedy jednostka nie odczuwa żadnych zagrożeń, chociaż one potencjalnie istnieją, to jednak nie są uświadomione w danym momencie, przez co jednostka ich nie odczuwa. Szczególnie, jeżeli weźmiemy pod uwagę wszelkie zagrożenia związane z codzienną egzystencją człowieka zaczynając, a kończąc na potrzebach i wartościach. Zagrożenia rozumiane jako coś co negatywnie wpływa na funkcjonowanie jednostki, narusza jej funkcjonowanie, wartości oraz możliwość rozwoju. Analiza subiektywnego postrzegania

[7] J. Kukułka, *Nowe uwarunkowania i wymiary bezpieczeństwa międzynarodowego Polski*, „Wieś i Państwo", 1995, nr 1, s. 198-199. Cytat za: L. Chojnowski, *Bezpieczeństwo. Zarys teorii*, Wydawnictwo Akademii Pomorskiej w Słupsku, Słupsk 2012, s. 22.

[8] B. Buzan, O. Wæver, J. de Wilde, Security. A New Framework For Analysis, Lynne Rienner Publisher, Boulder-London 1998, s. 5-7. Za: L. Chojnowski, *Bezpieczeństwo. Zarys teorii*, Wydawnictwo Akademii Pomorskiej w Słupsku, Słupsk 2012, s. 87.

obiektywnych aspektów zagrożeń lub ich braku stanowi podstawę modelu oceny bezpieczeństwa D. Freia, dla którego subiektywizm ten może oznaczać brak bezpieczeństwa, w sytuacji występowania poważnych, rzeczywistych zagrożeń, przy ich prawidłowym postrzeganiu przez podmiot; stan bezpieczeństwa, w przypadku występowania nieznacznych zagrożeń lub ich brak, przy ich prawidłowym postrzeganiu; mispercepcję, czyli fałszywe postrzeganie bezpieczeństwa i błędne postrzeganie zagrożeń, które może oznaczać stan obsesji (odczuwanie zagrożeń w sytuacji, gdy w rzeczywistości one nie występują bądź też są nieznaczne, a postrzega się je jako duże, oceniane nieproporcjonalnie do skali ich rzeczywistego występowania), czy też stan fałszywego bezpieczeństwa, kiedy podmiot nie dostrzega obiektywnie występujących zagrożeń, ignoruje je bądź też błędnie interpretuje skalę ich występowania, co sprawia, że poważne zagrożenia postrzegane są jako niewielkie[9].

Wielu badaczy, również w Polsce[10] zwraca uwagę na pojęcie *kultury bezpieczeństwa*. Pierwszą definicję kultury w XIX wieku stworzył Edward Tylor[11], według którego kultura obejmuje wiedzę, wierzenia, sztukę, moralność, prawo, obyczaje i inne zdolności zdobyte przez człowieka jako członka społeczeństwa. Uzupełnia ją koncepcja kultury zaproponowana przez Alfreda Louisa Kroebera, która stanowi inspirację dla idei filarów kultury bezpieczeństwa – rzeczywistości materialnej, kultury społecznej i kultury etycznej oraz związanego z nią systemu wartości[12]. Natomiast w Polsce, Marian Cieślarczyk zauważył, że obronność przekracza granicę przygotowania militarnego,

[9] D. Frei, *Sicherheit. Grundfragen der Weltpolitik*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart 1997, s. 17-21. Cytat za: L. Chojnowski, *Bezpieczeństwo. Zarys teorii* …, op. cit., s. 17.

[10] Marian Cieślarczyk zaproponował definicję kultury bezpieczeństwa i obronności, wg niego jest to „wzór podstawowych założeń, wartości, norm, reguł, symboli i przekonań, wpływających na sposób postrzegania wyzwań, szans i (lub) zagrożeń, a także sposób odczuwania bezpieczeństwa i myślenia o nim oraz związany z tym sposób zachowania i działań (współdziałania) podmiotów [bezpieczeństwa], w różny sposób przez te podmioty »wyuczonych« i wyartykułowanych w procesach szeroko rozumianej edukacji, w tym również w naturalnych procesach wewnętrznej integracji i zewnętrznej adaptacji oraz w innych procesach organizacyjnych, a także w procesie umacniania szeroko (nie tylko militarnie) rozumianej obronności, służących w miarę harmonijnemu rozwojowi tych podmiotów i osiąganiu przez nie najszerzej rozumianego bezpieczeństwa, z pożytkiem dla siebie, ale i otoczenia", M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2010, s. 210.

[11] J. Piworwarski, *Trzy filary kultury bezpieczeństwa*, Kultura Bezpieczeństwa Nauka – Praktyka – Refleksje, Nr 30, 2018, s. 10.

[12] Ibidem, s. 10.

a odnosi się przede wszystkim do skutecznego przeciwdziałania i zapobiegania zaistnieniu zagrożeń oraz przeciwstawienie się zagrożeniom z chwilą ich realnego wystąpienia. Zapewnienie bezpieczeństwa jest warunkiem przetrwania dla jednostki oraz jej rozwoju, czyli również kultury.

K. Najder-Stefaniak zauważa, że pojęcie człowieka jako indywidualnego podmiotu bezpieczeństwa należy rozumieć w kontekście obiektywnym i subiektywnym, gdzie subiektywność oznacza wewnętrznie pojmowany stan pewności, spokoju, braku poczucia zagrożenia[13]. Subiektywne odczuwanie bezpieczeństwa lub jego braku, pomimo obiektywnie istniejącego otoczenia zewnętrznego i stanu wewnętrznego podmiotu, może prowadzić do jego fałszywego postrzegania (mispercepcja), co w znaczący sposób będzie wpływać na ocenę poziomu psychologicznie rozumianego bezpieczeństwa, nazywanego poczuciem bezpieczeństwa. Zdaniem P. Gromka w ujęciu ogólnym poczucia bezpieczeństwa istotny jest nie tyle sam fakt występowania zagrożenia, ale związane z nim ryzyko, do którego dany podmiot może się subiektywnie ustosunkować odczuwając niepewność lub lęk[14]. Subiektywne podejście do bezpieczeństwa w znacznym stopniu utrudnia rzeczywistą ocenę poziomu bezpieczeństwa obiektywnego. Wynika to z doświadczeń historycznych podmiotu i grup społecznych, bieżącej oceny trafności działań podejmowanych przez państwo w celu neutralizacji zagrożeń, zaufania lub jego braku do innych podmiotów, które mogą być traktowane jako przyjaciele bądź wrogowie.

Rozwijając powyższy pogląd R. Zięba uważa, że ten „psychologizujący model" przedstawia istotną wartość heurystyczną, ponieważ pozwala dokonywać analizy bezpieczeństwa, jako sytuacji konfliktowej, gdzie zagrożenia pojawiają się i występują obiektywnie w otaczającej podmiot rzeczywistości, natomiast ich subiektywne postrzeganie w sferze świadomości podmiotu kształtuje poczucie pewności i przetrwania, co w znacznym stopniu falsyfikuje lub uwiarygadnia politykę bezpieczeństwa realizowaną przez państwo i jego administrację[15].

[13] K. Najder-Stefaniak, *O bezpieczeństwie człowieka. Refleksja inspirowana filozofią Alberta Schweitzera*, [w:] *Wspólnotowość i postawa uniwersalistyczna 2010-2011*, red. A. Górski, nr 7, Wydawnictwo Polskie Towarzystwo Uniwersalizmu, Warszawa 2010, s. 55.

[14] P. Gromek, *Poczucie bezpieczeństwa a badania w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie*, Zeszyty Naukowe SGSP, nr 78, 2021, s. 40-41.

[15] R. Zięba, *Instytucjonalizacje bezpieczeństwa europejskiego*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1999, s. 27.

Wspomniany już wcześniej program Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju (United Nations development Program – UNDP), który w latach 90-tych XX wieku spopularyzował termin *human security* (bezpieczeństwo jednostki, osobiste lub inaczej personalne) zakładał, że w pewnym sensie jest to koncepcja o charakterze uniwersalnym, która obejmuje wszystkich ludzi na świecie i odchodzi od bezpieczeństwa państwa, uważając, że bezpieczeństwo człowieka jest tutaj pierwszoplanowe i powinno koncentrować się na działaniach zapobiegawczych, bowiem działania interwencyjne są dużo bardziej problematyczne. Nawiązywało to do wcześniej prowadzonych badań nad bezpieczeństwem jednostki prowadzonych przez środowiska tzw. szkoły „japońskiej" i „kanadyjskiej"[16]. Współcześnie wydaje się, że obserwujemy odejście od koncepcji postrzegania bezpieczeństwa przez podmiot bezpieczeństwa, którym jest człowiek jako jednostka, na rzecz narodu, a przede wszystkim państwa, co wynika z sytuacji niepewności i wzrastania zagrożeń międzynarodowych w konwencjonalnym rozumieniu.

Bezpieczeństwo indywidualne mieszkańców województwa podkarpackiego w świetle badań własnych

W rozdziale ujęto wybrane wstępne wyniki badań empirycznych na temat postrzegania przez mieszkańców województwa podkarpackiego bezpieczeństwa w regionie, który zamieszkują, wobec sytuacji, kiedy od 24 lutego 2022 r., pełniło ono funkcję recepcyjną dla uchodźców wojennych z Ukrainy, a także tranzytową dla realizacji różnych form pomocy świadczonej Ukrainie przez społeczność międzynarodową. Kinetyczna faza konfliktu, jaka 24 lutego 2022 r., rozpoczęła się w Ukrainie, dała początek niespotykanej w historii Polski od czasów II wojny światowej fali migracji uchodźczej, której natężenie i skoncentrowanie się na terenie dwóch przygranicznych województw - podkarpackiego i lubelskiego, stało się ogromnym wyzwaniem dla całego państwa w wymiarze politycznym, administracyjnym oraz logistycznym.

[16] Szkoła „japońska" badania koncentruje wokół zagadnienia *freedom from want*, polegającego na organizowaniu wysiłków na rzecz wzmacniania obszarów, które by mogły zagrozić życiu ludzkiemu, natomiast szkoła „kanadyjska" zajmuje się kierunkiem *freedom from fear*, gdzie więcej uwagi poświęca się na konieczność realizacji misji humanitarnych również wojskowych w celu ochrony życia i praw człowieka, K. R. Zieliński, *Bezpieczeństwo indywidualne*, Pedagogika Społeczna, nr 3(85), 2022, s. 31.

Według danych Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców (UNHCR), począwszy od 24 lutego do końca marca 2022 r., Ukrainę opuściło 4,1 mln osób. Najwięcej osób wyjechało z Ukrainy na początku konfliktu, z kulminacją 6 i 7 marca, gdy kraj opuszczało ponad 200 tys. osób dziennie, następnie dzienna liczba uchodźców zaczęła maleć i ustabilizowała się w ostatnim tygodniu marca na ok. 50-60 tys. osób dziennie. Spośród państw graniczących z Ukrainą najwięcej osób wyjechało do Polski – 31 marca było to 2384,8 tys. osób, czyli 57,6% wszystkich osób, które wyjechały z Ukrainy. Kolejnym krajem pod tym względem była Rumunia z 623,6 tys. osób, Mołdawia z 390,2 tys. osób oraz Węgry z 374,5 tys. osób. W kwietniu odnotowano natomiast powroty uchodźców na Ukrainę. W połowie kwietnia ONZ szacowało, że do kraju wróciło 870 tys. uchodźców, z czego ok. 650 tys. przekroczyło granicę polsko-ukraińską[17]. Od samego początku wydarzeń województwo podkarpackie zostało doświadczone szeregiem wyzwań związanych z niesieniem działań pomocowych, nie tylko ze względu na swoje położenie przygraniczne, ale również z powodu posiadanej infrastruktury i znajdujących się tutaj drogowych przejść granicznych z Ukrainą w Medyce, Korczowej, Krościenku i Lubaczowie, kolejowego przejścia granicznego w Medyce ze stacją w Przemyślu oraz portu lotniczego w Rzeszowie Jasionce, który pełnił rolę *hubu* pomocowego i tranzytowego dla ruchu VIP. Na terenie województwa podkarpackiego rozlokowano również kwatery wojsk sojuszniczych NATO.

Podczas realizacji badań kierowano się założeniami teoretycznymi F. Znanieckiego, który uważał, że dla zbadania określonej rzeczywistości społecznej mniejsze znaczenie ma badanie obiektywnych faktów, zjawisk, procesów zachodzących w danej rzeczywistości, a większe znaczenie ma subiektywne postrzeganie zagrożeń danej rzeczywistości oraz jej ocena przez mieszkańców konkretnego regionu i terytorialnie powiązanej grupy społecznej[18]. W badaniach wykorzystano także metodę sondażu diagnostycznego z zastosowaniem techniki ankietowania opartej na autorskim kwestionariuszu ankiety.[19] Badania empiryczne mieszkańców podkarpacia realizowane były od

[17] Operational Data Portal UNHCR, *Ukraine Refuge Situation (since 24 February 2022)*, www.data.unhcr.org/en/situations/ukraine, [dostęp: 15.04.2025].

[18] F. Znaniecki, *Poznań w świadomości jego obywateli. Z badań Polskiego Instytutu Socjologicznego nad miastem Poznaniem*, Poznań 1931, s. 6-15.

[19] Wśród przedstawicieli nauki w Polsce temat badań bezpieczeństwa w społeczności lokalnej podejmowany był wielokrotnie przez m.in. E. Moczuk, *Postrzeganie bezpieczeństwa*

10 marca do 6 maja 2024 roku. Badania realizowane były za pomocą techniki ankiety. Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety rozsyłany online (dzięki wygenerowanemu linkowi). Jako zmienne niezależne w ustalaniu niektórych zależności wyników badań od cech społeczno-demograficznych uwzględniono: płeć, wiek, miejsce zamieszkania, ocenę własnych warunków materialnych.

W badaniu wzięło udział 678 osób, spośród których 53,8% stanowiły kobiety, a 46,2% mężczyźni (tabela 1).

Tabela 1. Płeć respondentów

	Częstość	Procent
Kobieta	365	53,8%
Mężczyzna	313	46,2%
Ogółem	678	100%

Źródło: badania własne.

Tabela 2. Wiek respondentów

	Częstość	Procent
do 24 lat	29	4,3%
25–34 lata	33	4,9%
35–44 lata	401	59,1%
45–54 lata	165	24,3%
55–64 lata	31	4,6%
65 lat i więcej	19	2,8%
Ogółem	678	100%

Źródło: badania własne.

publicznego w środowisku lokalnym: raport z badań sondażowych, Rzeszów 2003; idem, *Mieszkańcy powiatu mieleckiego wobec problemów bezpieczeństwa lokalnego, Rzeszów 2007*. P. Mickiewicz, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Organizacja systemu i projektowanie działań*, Poznań 2020. M. Leszczyński [i in.], *Bezpieczeństwo w wymiarze lokalnym. Wybrane obszary*, Warszawa 2016. T. Serafin, S. Parszowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Programy prewencyjne w systemie bezpieczeństwa*, Warszawa 2011. A. Urban, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Warszawa 2011. B. Bronisławska, *Zadania administracji samorządowej w zakresie bezpieczeństwa lokalnego*, „Zeszyty Naukowe WSEI seria: Administracja", 2012, nr 2; eadem, *Zadania administracji samorządowej w zakresie bezpieczeństwa publicznego – wybrane zagadnienia*, „Teka of Political Science and International Relations", 2021, nr 2. G. Bonusiak, D. Boratyn, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Rzeszów 2020. E. Moczuk, D. Boratyn, *Postrzeganie bezpieczeństwa lokalnego przez mieszkańców województwa podkarpackiego – wyniki badań empirycznych w 2023 roku*, Polityka i społeczeństwo, 2(22), 2024.

W tabeli 2 przedstawiono wiek respondentów. Największy odsetek, bo 59,1% respondentów, mieścił się w przedziale wiekowym od 35 do 44 lat. Następne w kolejności były osoby w wieku od 45 do 54 lat (24,3%) oraz od 25 do 34 lat (4,9%). Osoby w wieku do 24 lat stanowiły 4,3% respondentów, a osoby w wieku od 55 do 64 lat – 4,6%. Najniższy odsetek, bo 2,8%, stanowiły osoby w wieku 65 lat i więcej. Na podstawie tych danych można przyjąć, że najwięcej respondentów mieściło się w średnim wieku, tj. między 35 a 44 rokiem życia.

Tabela 3. Wykształcenie respondentów

	Częstość	**Procent**
Podstawowe	3	0,5%
Zasadnicze zawodowe	2	0,3%
Średnie	169	25,4%
Wyższe	492	73,9%
Ogółem	666	100%

* 12 osób nie udzieliło odpowiedzi.

Źródło: badania własne.

W tabeli 3 przedstawiono poziom wykształcenia respondentów. Największy odsetek, bo aż 73,9% respondentów, posiadało wyższe wykształcenie. Kolejne 25,4% respondentów miało wykształcenie średnie. Pojedyncze przypadki stanowiły osoby z wykształceniem podstawowym (0,5%) oraz zasadniczym zawodowym (0,3%). Na podstawie tych danych można przyjąć, że większość respondentów posiadała wyższe wykształcenie.

Pytania metryczkowe odnosiły się również do miejsca zamieszkania respondentów (tabela 4). Najwyższy odsetek respondentów (32,5%), zamieszkiwał miasta powyżej 100 tysięcy mieszkańców. Kolejne 25,8% respondentów zamieszkiwało wieś. 17,7% respondentów było mieszkańcami miast do 25 tysięcy mieszkańców, a 15,3% w miastach od 50,1 do 100 tysięcy mieszkańców. Natomiast 8,7% respondentów mieszkało w miastach od 25,1 do 50 tysięcy mieszkańców. Na podstawie tych danych można zauważyć, że respondenci reprezentowali różne typy osadnictwa, ale najwyższy odsetek z nich mieszkał w dużych miastach.

Tabela 4. Miejsce zamieszkania respondentów

	Częstość	Procent
Wieś	175	25,8%
Miasto do 25 tys. mieszkańców	120	17,7%
Miasto 25,1 – 50 tys. mieszkańców	59	8,7%
Miasto 50,1– 100 tys. mieszkańców	104	15,3%
Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	220	32,5%
Ogółem	678	100%

Źródło: badania własne.

Respondentom zadano ponadto pytanie o ich stan cywilny (tabela 5). Najwyższy odsetek respondentów stanowiły osoby żonate lub zamężne (84,2%). 13,2% respondentów było kawalerami lub pannami. 1,8% respondentów było rozwiedzionych, a 0,8% to wdowcy lub wdowy. Na podstawie tych danych można stwierdzić, że większość respondentów pozostawało w związku małżeńskim.

Tabela 5. Stan cywilny respondentów

	Częstość	Procent
Kawaler/panna	88	13,2%
Żonaty/zamężna	561	84,2%
Rozwiedziony/rozwiedziona	12	1,8%
Wdowiec/wdowa	5	0,8%
Ogółem	666	100%

* 12 osób nie udzieliło odpowiedzi.

Źródło: badania własne.

Główna część kwestionariusza ankiety odnosiła się do badań właściwych, a mianowicie do określenia poczucia bezpieczeństwa badanych w ich społeczności lokalnej, w województwie podkarpackim. Pytaniem otwierającym ten blok tematyczny było pytanie „Czy czujesz się bezpiecznie mieszkając w województwie podkarpackim po inwazji Rosji na Ukrainę?" (tabela 6). Analizując odpowiedzi badanych wskazuje, że najwyższy odsetek respondentów, bo 27,7%, udzieliło odpowiedzi „raczej nie". Natomiast, 19 % stwierdziło, że „zdecydowanie nie" czują się bezpiecznie, 27,7% odpowiedziało „raczej tak", a 5,6% stwierdziło, że „zdecydowanie tak". Natomiast, 19,9% respondentów odpowiedziało „trudno powiedzieć". Na podstawie tych danych można stwierdzić, że opinie na temat poczucia bezpieczeństwa w województwie

podkarpackim po inwazji Rosji na Ukrainę były dosyć podzielone, przy czym znaczna część respondentów miała trudności z wyrażeniem jednoznacznej opinii, szczególnie, kiedy porównamy odpowiedzi raczej tak i raczej nie, z tym samym rezultatem.

Tabela 6. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy czujesz się bezpiecznie mieszkając w województwie podkarpackim po inwazji Rosji na Ukrainę?"

	Częstość	Procent
Zdecydowanie nie	129	19,0%
Raczej nie	188	27,7%
Trudno powiedzieć	135	19,9%
Raczej tak	188	27,7%
Zdecydowanie tak	38	5,6%
Ogółem	678	100%

Źródło: badania własne.

Następne ważne pytanie zadane respondentom odnosiło się do opinii badanych na temat bezpieczeństwa w województwach sąsiadujących z Podkarpaciem.

Tabela 7. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy województwa sąsiadujące z podkarpaciem uważasz za…?"

	Częstość	Procent
Mniej bezpieczne niż podkarpacie	20	3,1%
Tak samo bezpieczne/niebezpieczne jak podkarpacie	268	40,5%
Bardziej bezpieczne niż podkarpacie	373	56,4%
Ogółem	661	100%
* 17 osób nie udzieliło odpowiedzi		

Źródło: badania własne.

Tabela 7 prezentuje opinie uczestników badania na temat bezpieczeństwa w województwach sąsiadujących z Podkarpaciem. Większość ankietowanych, bo przeszło połowa – 56,4%, uważa, że województwa sąsiadujące z Podkarpaciem są „bardziej bezpieczne niż Podkarpacie". Natomiast, 40,5% respondentów uważa, że sąsiadujące województwa są „tak samo bezpieczne/niebezpieczne jak Podkarpacie". Jedynie niewielki odsetek, 3,1% respondentów, uważa, że są one „mniej bezpieczne niż Podkarpacie". Na podstawie tych

danych można stwierdzić, że większość respondentów uważa, że województwa sąsiadujące z Podkarpaciem są bardziej bezpieczne niż Podkarpacie.

Respondentów zapytano również o to, czy podjęli jakiekolwiek kroki mające na celu zwiększenie bezpieczeństwa swojego lub swojej rodziny w związku z konfliktem zbrojnym w Ukrainie, takie jak przygotowanie zapasów czy plan ewakuacji (tabela 8).

Tabela 8. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy podjąłeś/aś jakiekolwiek kroki mające na celu zwiększenie bezpieczeństwa swojego lub swojej rodziny w związku z konfliktem zbrojnym w Ukrainie? (np. przygotowanie zapasów, plan ewakuacji)"

	Częstość	Procent
Tak	263	38,8%
Nie	415	61,2%
Ogółem	678	100%

Źródło: badania własne.

Zdecydowana większość respondentów, bo aż 61,2%, nie podjęło takich kroków. Natomiast, 38,8% respondentów odpowiedziało, że tak, podjęli działania mające na celu zwiększenie bezpieczeństwa swojego lub swojej rodziny. Na podstawie tych danych można stwierdzić, że większość respondentów nie podjęła konkretnych działań mających na celu zwiększenie bezpieczeństwa w związku z konfliktem zbrojnym w Ukrainie. Badani poproszeni zostali również o ocenę poziomu zagrożenia dla województwa podkarpackiego w kontekście inwazji Rosji na Ukrainę.

Tabela 9. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Jak oceniasz poziom zagrożenia dla województwa podkarpackiego w kontekście inwazji Rosji na Ukrainę?"

	Częstość	Procent
Brak zagrożenia	18	2,7%
Niskie zagrożenie	34	5,1%
Średnie zagrożenie	178	26,6%
Wysokie zagrożenie	384	57,5%
Bardzo wysokie zagrożenie	54	8,1%
Ogółem	668	100%
* 10 osób nie udzieliło odpowiedzi		

Źródło: badania własne.

Analizując poziom zagrożenia dla województwa podkarpackiego w kontekście inwazji Rosji na Ukrainę (tabela 9), większość ankietowanych – 57,5%, zauważyło, że województwo podkarpackie jest „wysoko zagrożone", a 8,1% respondentów uważa, że jest „bardzo wysoko zagrożone". Natomiast, 26,6% respondentów określiło zagrożenie jako „średnie", a 5,1% jako „niskie". Tylko niewielki odsetek respondentów (2,7%), uznał, że zagrożenie dla województwa podkarpackiego nie występuje („brak zagrożenia"). Na podstawie tych danych można stwierdzić, że większość respondentów uważa, że województwo podkarpackie jest wysoko lub bardzo wysoko zagrożone w kontekście inwazji Rosji na Ukrainę.

Kolejne pytanie dotyczyło bezpośredniego wpływu konfliktu zbrojnego w Ukrainie na ich własne bezpieczeństwo i bezpieczeństwo ich bliskich.

Tabela 10. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy konflikt zbrojny w Ukrainie może mieć bezpośredni wypływ na bezpieczeństwo Twoje i Twoich bliskich?"

	Częstość	**Procent**
Zdecydowanie nie	26	3,9%
Raczej nie	68	10,2%
Trudno powiedzieć	99	14,8%
Raczej tak	294	43,9%
Zdecydowanie tak	182	27,2%
Ogółem	669	100%
* 9 osób nie udzieliło odpowiedzi		

Źródło: badania własne.

Tabela 10 zawiera opinie respondentów na temat bezpośredniego wpływu konfliktu zbrojnego w Ukrainie na ich własne bezpieczeństwo i bezpieczeństwo ich bliskich. Najwyższy odsetek badanych (43,9%) wskazał, że konflikt może mieć bezpośredni wpływ na ich bezpieczeństwo („raczej tak"), 27,2% respondentów stwierdziło, że konflikt zdecydowanie może mieć bezpośredni wpływ na ich bezpieczeństwo („zdecydowanie tak"), 10,2% respondentów odpowiedziało, że konflikt „raczej nie" będzie miał bezpośredniego wpływu na ich bezpieczeństwo, a 3,9% wybrało odpowiedź „zdecydowanie nie". Natomiast 14,8% respondentów odpowiedziało, że „trudno powiedzieć". Analiza danych wskazuje zatem, że większość badanych obawia się tego, że konflikt zbrojny w Ukrainie może mieć bezpośredni wpływ na ich własne bezpieczeństwo i bezpieczeństwo ich bliskich.

Warto w tym miejscu wspomnieć jeszcze o jednym pytaniu, a mianowicie „Czy i w jaki sposób konflikt w Ukrainie wpłynął na Twoje plany związane z miejscem zamieszkania?" Tabela 11 zawiera odpowiedzi respondentów na pytanie o to, czy i w jaki sposób konflikt w Ukrainie wpłynął na ich plany związane z miejscem zamieszkania. Większość ankietowanych (56,3%), planuje pozostać w swoim miejscu zamieszkania, 25,9% respondentów odpowiedziało, że nie zastanawiało się nad zmianą miejsca zamieszkania w związku z konfliktem w Ukrainie. Wśród badanych znalazły się jednak takie osoby, które planują wyemigrować do innego województwa (9,7%) lub nawet do innego kraju (8,1%) z powodu konfliktu w Ukrainie. Na podstawie tych danych można stwierdzić, że większość respondentów nie planuje zmieniać swojego miejsca zamieszkania z powodu konfliktu w Ukrainie.

Tabela 11. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy i w jaki sposób konflikt w Ukrainie wpłynął na Twoje plany związane z miejscem zamieszkania?"

	Częstość	**Procent**
Planuję pozostać w swoim miejscu zamieszkania	372	56,3%
Planuję wyemigrować do innego województwa	64	9,7%
Planuję wyemigrować do innego kraju	54	8,1%
Nie zastanawiałem/am się nad tym	171	25,9%
Ogółem	661	100%

* 17 osób nie udzieliło odpowiedzi

Źródło: badania własne.

Analizując te niektóre, przytoczone na potrzeby niniejszego opracowania wyniki badań własnych, warto je również zestawić z innymi badaniami, przeprowadzonymi kilka lat wcześniej a odnoszącymi się do kryzysu powodzi z 2010 roku, jakiego doświadczyli mieszkańcy województwa podkarpackiego oraz powodzi błyskawicznej z 2020 r[20]. Sytuacja obserwowana na terenie województwa podkarpackiego w związku z wydarzeniami w Ukrainie może być również rozpatrywana z perspektywy problematyki zarządzania kryzysowego. Analizując odpowiedzi respondentów na pytanie o czynione przygotowania mające na celu zwiększenie bezpieczeństwa swojego lub swojej rodziny w związku z konfliktem zbrojnym w Ukrainie, aż 61,2% badanych nie podjęło takich kroków, natomiast zaledwie 38,8% respondentów to uczyniło.

[20] M. Waksmundzka-Szarek, *Problemy komunikacji społecznej w zarządzaniu kryzysowym w województwie*, Wydawnictwo Uniwersytet Rzeszowskiego Rzeszów 2024.

W sytuacji, kiedy większość badanych jednak wskazuje na stan zagrożenia, jednocześnie nie czyni przygotowań, które mają na celu zwiększenie swoich szans w razie wystąpienia realnego zagrożenia.

Pomimo prowadzonej od lat narracji o potrzebie zmiany i profesjonalizacji również w powszechnym – społecznym wymiarze zagadnień dotyczących ochrony i obrony przed zagrożeniami, które powodują rozmaite współczesne wydarzenia, można przypuszczać, że społeczeństwo nadal całość tej odpowiedzialności przenosi na państwo i nie zamierza w tym uczestniczyć oczekując zapewnienia stabilizacji i bezpieczeństwa ze strony administracji i systemu państwowego. Wspomniane wyżej badania ankietowe przeprowadzone kilka lat wcześniej[21] pokazały, że wszyscy respondenci co do zasady rozumieli potrzebę skutecznego zarządzania kryzysowego, natomiast badania szczegółowe wskazały, że swojej roli nie do końca była świadoma sama administracja, która w systemie reagowania i zarządzania kryzysem odgrywa kluczową rolę. W kontekście tych badań istotne znaczenie miały dwa punkty odniesienia: pierwszy – administracyjny, czyli sektor publiczny i drugi – społeczny, ponieważ te dwa wyraźnie „odrębne światy" nie zawsze wskazują na potrzebę wspólnego działania w kryzysie, często wzajemnie utrudniają swoje działania, nie rozumiejąc swoich oczekiwań i obowiązków. Wobec zagrożeń występujących współcześnie należałoby dążyć do wzmocnienia obszaru zarządzania kryzysowego poprzez integrację wszelkich procesów i działań zespołowych, gdzie każdy czuje się odpowiedzialny – zarówno administracja, jak też społeczeństwo. Działania zintegrowane prowadzone świadomie w przyszłości mogłyby spowodować zbudowanie nowej jakości w społeczeństwie, które właściwie rozpoznaje zagrożenia, adekwatnie na nie reaguje oraz skutecznie współuczestniczy w ich zwalczaniu.

Podsumowanie

W rozdziale opisano kilka wybranych wyników badań wstępnych nad tym jak mieszkańcy województwa podkarpackiego postrzegają bezpieczeństwo w regionie, w którym żyją, ze względu na bliskość granicy z Ukrainą i rolą województwa w procesie przyjmowania uchodźców oraz różnych form pomocy świadczonej Ukrainie przez społeczność międzynarodową. Analiza

[21] Ibidem, s. 236.

tych wybranych wyników wskazuje, że nie wszyscy odczuwają swoje bezpieczeństwo jako wystarczające. Zauważają czynniki wpływające na obniżenie poczucia bezpieczeństwa, jednakże nie popadają w nadmierną panikę, która była istotnie zauważalna, zwłaszcza w marcu 2022 r., zaraz po wybuchu drugiego etapu wojny w Ukrainie. Obserwowaliśmy wówczas w Polsce długie kolejki przed urzędami wojewódzkimi w celu zrealizowania usługi polegającej na wyrobieniu paszportu. I tak, dla przykładu w samym tylko województwie podkarpackim odnotowano wówczas niemalże czterokrotny wzrost złożonych wniosków paszportowych w stosunku do marca roku poprzedniego. Zrealizowane badania w pewnym sensie ilustrują fragment nastrojów społecznych w tym czasie, a ponieważ przeprowadzone zostały w okresie od 10 marca do 6 maja 2024 r., powinny uwzględniać zarówno elementy reakcji, których podstawą mogły być działania naznaczone strachem i paniką, jak również czas względnej stabilizacji – oswojenia się z sytuacją zewnętrzną. Człowiek będący podmiotem bezpieczeństwa, jak przedstawił to w słynnej piramidzie potrzeb A. Maslow[22], zdolny jest do prawidłowego funkcjonowania oraz rozwoju społecznego wyłącznie, kiedy jego potrzeba bezpieczeństwa zostanie zaspokojona.

Literatura

1. *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, red. R. Zięba, Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
2. Chojnowski L., *Bezpieczeństwo. Zarys teorii*, Uniwersytet Pomorski w Słupsku, Słupsk 2015.
3. Cieślarczyk M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2010.
4. Kołodziejczyk A., *Bezpieczeństwo jako fenomen społeczny. Pojęcie bezpieczeństwa, jego interpretacje i odmiany,* Saeculum Christianum, vol. 4, nr 1, 2007.
5. Koziej S., *Podstawy bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego*, Myśl wojskowa, nr 4, 2005.
6. Kukułka J., *Nowe uwarunkowania i wymiary bezpieczeństwa międzynarodowego Polski*, Wieś i Państwo, 1995, nr 1, s. 198-199. Cytat za: L. Chojnowski, Bezpieczeństwo. Zarys teorii, Wyd. Akademia Pomorska w Słupsku, Słupsk 2012.
7. Maslow A. H., *A Theory of Human Motivation,* Psychological Review 1943, t. 50, za: R. W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, tłum. M. Rusiński, Warszawa 1999.

[22] A. H. Maslow, *A Theory of Human Motivation,* Psychological Review, 1943, t. 50, s. 370-396, za: R. W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.

8. Najder-Stefaniak K., *O bezpieczeństwie człowieka. Refleksja inspirowana filozofią Alberta Schweitzera*, [w:] *Wspólnotowość i postawa uniwersalistyczna*, 2010-2011, red. A. Górski, nr 7, Wyd. Polskie Towarzystwo Uniwersalizmu, Warszawa 2010.
9. Operational Data Portal UNHCR, *Ukraine Refuge Situation (since 24 February 2022)*, www.data.unhcr.org/en/situations/ukraine.
10. Piworwarski J., *Trzy filary kultury bezpieczeństwa*, [w:] *Kultura Bezpieczeństwa Nauka – Praktyka – Refleksje,* Nr 30, Kraków 2018.
11. Stawicki R., Szweda E., *Bezpieczny człowiek w niepewnym świecie w trzeciej dekadzie XXI wieku*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2023.
12. Szulc Bogdan M., *Bezpieczeństwo a nauki o bezpieczeństwie,* Toruń 2024.
13. United Nations Development Program, *Human Development Report 1994*, New York 1994.
14. Waksmundzka-Szarek M., *Problemy komunikacji społecznej w zarządzaniu kryzysowym w województwie*, Rzeszów 2024.
15. Zieliński K. R., *Bezpieczeństwo indywidualne*, *Pedagogika Społeczna*, nr 3(85), Warszawa 2022.
16. Zięba R., *Instytucjonalizacje bezpieczeństwa europejskiego*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1999.
17. Znaniecki F., *Poznań w świadomości jego obywateli. Z badań Polskiego Instytutu Socjologicznego nad miastem Poznaniem*, Poznań 1931.